

El bisbe Oliba, mil anys després

Entre els mesos de març i juliol de l'any 1018, Oliba de Cerdanya va ser consagrat bisbe d'Osona. Havia nascut l'any 971, fill d'Oliba Cabreta, comte de Cerdanya-Besalú. Inicialment va ser cocomte amb els seus germans, encomanat dels territoris de Ripoll i Berga. L'any 1002 havia ingressat al monestir de Ripoll, on professà l'any següent, i sis anys més tard va ser escollit abat dels monestirs de Sant Miquel de Cuixà i de Santa Maria de Ripoll, ambdós de patronat comtal.

Text > **MARC SUREDA**, conservador del Museu Episcopal de Vic

Font de les fotos > **MUSEU EPISCOPAL DE VIC**

La designació i posterior accés a la dignitat episcopal osonenca d'Oliba de Cerdanya li permeté desenvolupar una sèrie d'activitats que no estaven a l'abast d'un simple abat: supervisió de la cura d'ànimes, consagració d'esglésies, promoció d'un nou conjunt catedralici, canonització de sants, validació (i potser composició) de textos litúrgics, verificació i consagració de reliquiaries, ordenació de clergues,

>> *Monument a l'abat Oliba a la plaça del Bisbe de Vic, davant del Museu Episcopal.*

>> Les bíblies de Ripoll i de Roda i un foli de la de Fluvià, reunides per primer cop des del segle XI a l'exposició commemorativa realitzada a Vic.

assessorament de comtes i reis, relacions polítiques d'alt nivell, presidència de judicis, emissió de moneda, auspici d'accions i construccions militars, promulgació de decrets i, entre d'altres, convocatòria d'assemblees i sínodes, com els cèlebres relacionats amb la Pau i Treva de Déu.

Eren (i algunes encara són) accions reservades als bisbes. Si hem de creure en les fonts, Oliba les dugué a terme d'una manera excepcional fins que va morir, l'any 1046, i això a causa de diversos factors, com ara les seves relacions familiars i institucionals, la seva condició simultània d'abat de dos dels monestirs més importants de la regió, el seu llarg pontificat de gairebé trenta anys i, segurament també, el seu carisma i erudició personals. Aquesta excepcionalitat el feu famós, sobretot en dues circumstàncies: entre els seus contemporanis i, a partir de nou-cents anys més tard, entre els historiadors i poetes de la Renaixença i de la Catalunya contemporània, que en van fer un personatge conegut fins i tot popularment.

El Museu Episcopal de Vic celebra aquest mil·lenari amb una exposició dedicada a Oliba que es clausurarà el 10 de febrer. Dins del marc del progra-

ma «Episcopus», la diòcesi de Vic ha festejat, en els darrers quatre anys, quatre moments importants de la seva història. La celebració d'una efemèride mil·lenària referida a una figura històrica com Oliba, tan rellevant com ben coneguda (la més ben coneguda, segurament, de l'alta edat mitjana a Catalunya), sembla ser, doncs, una cosa ben natural per si mateixa. La història commemorativa en la qual s'inscriu, tanmateix, potser no és tan esclatant com s'hauria pogut esperar de la popularitat del personatge.

Mil·lenari del naixement, el 1971

L'any 1971 l'Arxiu de la Corona d'Aragó celebrà el mil·lenari del naixement d'Oliba amb una interessantíssima exposició de manuscrits i d'alguns objectes a la capella de Santa Àgata de Barcelona, després traslladada a Madrid, dirigida per Frederic Udina i Anscari M. Mundó. Jaume Marquès va donar raó de la participació gironina a l'esdeveniment des d'aquestes mateixes pàgines. El mateix any, Eduard Junyent publicà una biografia actualitzada d'Oliba i l'Associació Cultural de Cuixà li dedicà les Jornades Romàniques. L'efemèride va tenir un ressò no negligible, tenint en compte el context del final de la dicta-

dura; degueren ajudar-hi, sens dubte, les característiques del personatge, que —deixada a part la qüestió nacional— no obrien la porta a cap mena de conflictivitat.

Commemoracions amb poc ressò

No és desenraonat suposar que el ressò hauria estat diferent si l'efemèride s'hagués escaigut, posem per cas, quinze o vint anys més tard; l'exposició «Millennium» (1989) ens en pot donar una idea. Més a prop dels nostres dies, el mil·lenari de l'elecció d'Oliba com a abat de Cuixà i de Ripoll (2008) se celebrà en aquest darrer indret amb una jornada sacerdotal presidida pel bisbe de Vic i amb un acte institucional amb l'assistència del president de la Generalitat; a Cuixà se li dedicaren, de nou, les XL Jornades Romàniques, fruit de les quals l'any següent es va publicar un volum amb remarcables contribucions científiques. No obstant això, algunes veus lamentaren, en aquell moment, que la commemoració no hagués assolit un ressò institucional i mediàtic més enllà del bisbat de Vic. És que Oliba havia deixat de ser interessant?

És obvi que l'associació d'Oliba amb una certa visió del país popularitzada

>> Un capitell del Califat de Còrdova i una arqueta d'Hixam II.

d'ençà de la Renaixença té un paper en aquesta història commemorativa. La recuperació de la seva memòria es va fer des d'una barreja de recerca històrica i poesia èpica: l'Oliba que Verdaguer retratà a *Canigó* (1883) adquirí una vida pròpia que alimentà l'activitat dels historiadors. Els investigadors de mitjan segle xx —particularment Anselm M. Albareda (1931), Raimon d'Abadal (1948) i Eduard Junyent (sobretot 1948, 1971 i 1992)—, admesa la seva incontestable solvència, no van ser tampoc aliens als respectius contextos culturals, socials i personals; n'és una mostra la denominació encara avui proverbial d'Oliba com a abat, consolidada per l'obra (d'altra banda excel·lent) del primer d'aquests tres, monjo de Montserrat. Com és natural, aquest enfocament es traduí en una visió popular que trobà terra adobada en la societat catalana del segle xx, tant en el marc de la laboriosa recuperació cultural durant el franquisme com, especialment, en el procés de recuperació institucional de finals de segle.

Aquest resum de la personalitat d'Oliba sol destacar-ne sobretot la promo-

La recuperació de la seva memòria es va fer des d'una barreja de recerca històrica i poesia èpica

ció de la Pau i Treva i l'expressió d'una certa identitat catalana embrionària, sintetitzada en els mots «pare de la Pàtria», que es prenen tots crus de l'encíclica mortuòria redactada el 1046 per donar-los un significat actual. En són mostres assenyalades i ben conegudes, per exemple, el discurs de Pau Casals a les Nacions Unides del 1971 (mil·lenniari, per cert, del naixement d'Oliba), en què, sense esmentar directament el prelat, el músic parlà de l'assemblea de Toluges de 1027 per reivindicar Catalunya com la nació amb el «primer parlament democràtic»; o la descripció que es fa de vegades d'Oliba com el primer «català universal». És lògic que aquesta certa exageració hagi lliscat també cap a altres camps, com per exemple quan

en publicacions turístiques s'ha fet d'Oliba, ras i curt, l'«introducció de l'art romànic» a Catalunya.

L'exposició commemorativa realitzada a Vic s'ha concebut amb la voluntat d'explicar les dimensions fonamentals de l'acció d'Oliba ja definides des d'antic per la historiografia, mitjançant la reunió dels seus testimonis materials i documentals més importants i d'altres objectes contemporanis, entre els quals excel·leixen les bíblies de Ripoll i de Roda i un foli de la de Fluvià, reunides per primer cop des del segle xi. Però alhora la mostra es proposa renovar la mirada sobre el personatge, tot mirant d'evitar aquelles cotilles que en poden limitar la comprensió.

Oliba i el seu món

D'entrada, cal assumir i reflectir, en les diferents dimensions de l'acció d'Oliba, una complexitat més gran de la que popularment es coneix, i alhora desproveïda, en la mesura del possible, de consideracions morals i sentimentals. La historiografia ja ho ha començat a proposar: diferents treballs relativa-

ment recents s'han ocupat d'Oliba des de perspectives que podríem qualificar des de simplement revisionistes fins a obertament desmitificadores —per exemple i entre d'altres Kosto (1999), To (2000), Ruiz Doménec (2011) o Cingolani (2014). D'altra banda, cal reivindicar el paper del personatge com a bisbe, perquè va ser des d'aquesta funció, com dèiem al principi, que dugué a terme la major part de les accions que el van fer cèlebre en el seu temps i més tard. També cal subratllar la necessitat de contextualitzar-lo entre els bisbes de l'Europa occidental del seu temps, tots ells membres (amb les diferències oportunes) d'un estament relativament coherent en termes de procedència i atribucions, consolidat en època carolíngia. Aquest darrer factor tan important potser ha quedat una mica ocult, injustament, per una visió d'Oliba molt centrada en la seva importància com a pare de la pàtria catalana (que, evidentment, al segle XI no podia existir tal com avui s'entén). Semblantment, situar Oliba a l'inici d'una aventura nacional, segons

la teoria clàssica que troba al tombant de l'any 1000 l'origen de les nacions-estat contemporànies (França, Alemanya, Anglaterra...), potser tampoc permetria veure prou bé que el personatge ha d'emplaçar-se igualment al final d'un altre procés, el de la desintegració del vell ordre polític carolíngi, configurat sota una certa lectura de l'imaginari cristià que era pal de paller de l'Europa medieval i que, esbandit pel nou món feudal, en certa manera moriria amb el mateix Oliba i amb la seva generació.

En paraules del recentment desaparegut Josep Fontana al seu llibre *L'ofici d'historiador* (2018), la història no s'ha pas d'entendre «com un conjunt de certeses establertes al llarg del temps pels historiadors, sinó com un camp immens, explorat molt parcialment, al qual acudim des del present per trobar-hi elements que ens ajudin a entendre aquells problemes de la nostra societat per als quals resulten insuficients les visions de la història elaborades en etapes anteriors, que es van construir per orientar-se en un món diferent».

L'exposició «Oliba episcopus» explica el personatge i reflexionava sobre les raons que ens l'han fet interessant durant el darrer segle i mig, per destacar-ne especialment les que depenguin menys de la ullera amb què se'l miri. Al capdavant, Oliba continua sent, per raons noves i antigues, un personatge fascinant, en situació privilegiada per explicar un moment clau de l'edat mitjana europea. Tant de bo que d'aquí a un temps altres hi tornin, potser per il·luminar allò que ara pot haver quedat a les fosques; serà la prova que Oliba i el seu món continuen sent capaços d'interpel·lar-nos i de fascinar-nos.

Diferents treballs recents s'han ocupat d'Oliba des de perspectives obertament desmitificadores

>> *Tres vasos de llautó d'al-Àndalus, datats a finals dels segle XI o principis del XII.*

